

การแบ่งเขตการใช้ที่ดินในพื้นที่พรุ จังหวัดนราธิวาส (ครั้งที่ 1)

พิสุทธิ วิจารณ, และอนุรักษ์ บัวคลี่คลาย

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 12 กรมพัฒนาที่ดิน จังหวัดสงขลา

บทคัดย่อ

พื้นที่พรุของจังหวัดนราธิวาส เป็นพื้นที่ที่สภาพแวดล้อมที่ง่ายต่อการรับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และง่ายต่อการเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นที่เสื่อมโทรม หากมีการใช้และดำเนินการอย่างไม่เหมาะสมขึ้น ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดเขตการใช้ที่ดินในพื้นที่พรุ เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่พรุเป็นไปอย่างเหมาะสม และส่งผลกระทบท่อสภาพแวดล้อมต่างๆ ให้น้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ซึ่งการกำหนดขอบเขตการใช้ที่ดิน ครั้งที่ 1 ดำเนินการในปี 2529 โดยมีวิธีการดำเนิน คือ กำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งเขตการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับ แผนแม่บท โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 เขต ได้แก่ เขตพัฒนา เขตอนุรักษ์ และเขตสงวน เขียนขอบเขตพื้นที่พรุลงในแผนที่ภูมิประเทศขนาดมาตราส่วน 1 : 50,000 ให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวบรวมข้อมูลทางกายภาพ ศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏในแผนที่มาซ้อน เพื่อเขียนเขตการใช้ที่ดิน การดำเนินงานผ่านการพิจารณาร่วมกันระหว่างคณะทำงาน อันประกอบด้วย ผู้แทนจากหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาแล้ว ดังนั้น การดำเนินการในกิจกรรมใดก็ตามบนพื้นที่พรุจังหวัดนราธิวาส จึงมีความจำเป็นที่จะต้องยึดถือเขตการใช้ที่ดินที่ได้กำหนดขึ้นไว้แล้วเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่พรุบรรลุเป้าหมายตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริต่อไป

คำสำคัญ: พื้นที่พรุ การแบ่งเขตการใช้ที่ดิน

หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันพื้นที่พรุ หรือที่ลุ่มชื้นแฉะของจังหวัดนราธิวาส ได้รับการบุกเบิกเพื่อนำมาใช้ในด้านเกษตรกรรมเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 50,000 ไร่ โดยมีหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานได้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน เพื่อให้มีการพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ให้เป็นที่ทำกินของเกษตรกรผู้ยากไร้ให้จงได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพื้นที่พรุของจังหวัดนราธิวาส มีลักษณะทางกายภาพที่ไม่เหมาะสมอยู่หลายประการ ดังนั้น การพัฒนาดังกล่าวจึงดำเนินไปด้วยความยากลำบาก และยังคงมีพื้นที่เป็นจำนวนมากที่ยังใช้ประโยชน์ไม่ได้เต็มที่ตลอดจนยังมีปัญหาอีกนานัปการที่ต้องแก้ไขให้เหมาะสมกับการใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ทำให้ทราบว่าพื้นที่พรุเหล่านี้มีสภาพแวดล้อมที่มีแนวโน้มจะเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมโทรมได้ง่าย หากนำมาใช้โดยไม่ปราศจากการจัดการที่เหมาะสม ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ถ้าเกิดขึ้นแล้ว หากจะแก้ไขก็จำเป็นต้องมีการลงทุนสูง และต้องใช้เทคโนโลยีเฉพาะกรณีพิเศษ ดังนั้น เพื่อป้องกันผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นก่อนที่จะดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดในพื้นที่พรุ ในขั้นต้นควรมีการกำหนดเขตการใช้ที่ดินขึ้นมาเสียก่อน เพื่อให้ทราบว่าบริเวณใดควรจะดำเนินการไปแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

ด้วยเหตุดังกล่าว คณะอนุกรรมการการวางแผนแม่บทโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ จึงให้กำหนดเขตการใช้ที่ดินในพื้นที่พรุออกเป็น 3 เขต ได้แก่ เขตสงวน เขตอนุรักษ์ และเขตพัฒนา ไว้ในแผนแม่บท

เพื่อให้มีการแบ่งเขตการใช้ที่ดินให้ถูกต้องตามเท็จจริงและหลักวิชาการยิ่งขึ้น จึงแต่งตั้งคณะทำงานขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้เป็นคณะทำงาน คือ สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย สำนักงานชลประทานที่ 12 สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน และจังหวัดนราธิวาส เป็นผู้ดำเนินการกำหนดขอบเขตดังกล่าวขึ้น ซึ่งขอบเขตดังกล่าวจะกำหนดลงในแผนที่ภูมิประเทศ ขนาดมาตราส่วน 1 : 50,000

อุปกรณ์และวิธีการ

1. อุปกรณ์

- 1.1 แผนที่ดิน และแผนที่แสดงความเหมาะสมของดิน
- 1.2 แผนที่แสดงสภาพการใช้ที่ดินในปัจจุบัน
- 1.3 แผนที่แสดงสภาพป่า และแผนที่ป่าสงวนแห่งชาติ
- 1.4 แผนที่โครงการชลประทาน
- 1.5 แผนที่แสดงขอบเขตสหกรณ์นิคม และโครงการจัดสรรที่ดินจังหวัด
- 1.6 คอมพิวเตอร์

2. วิธีการ

การจัดทำเขตการใช้ที่ดินในพื้นที่พรุมีวิธีการดำเนินงานตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.1. กำหนดหลักเกณฑ์ในการแบ่งเขตการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับแผนแม่บท โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 เขต ดังนี้

ก. เขตพัฒนา เขตนี้เป็นเขตที่ในปัจจุบันได้ชักน้ำออกไปข้างแล้ว และถูกหักกลางทางลงไปอย่างมากเพื่อใช้เป็นที่ทำมาหากินของราษฎร อีกทั้งมีโครงการพัฒนาต่างๆ ดำเนินงานร่วมกันเพื่อพัฒนาพื้นที่ให้บรรลุสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้เอาไว้

ข. เขตอนุรักษ์ เขตนี้เป็นเขตที่พืชพรรณธรรมชาติถูกทำลายลงไปมากแล้ว แต่ในปัจจุบันยังไม่ได้มีโครงการพัฒนาเข้าไปดำเนินงานอย่างต่อเนื่องดังนั้นจึงควรเร่งรัดฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับคืนมา หรือเร่งดำเนินการอื่นใดที่เหมาะสมเพื่อรักษาระดับสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่พรุ อย่างไรก็ตามเขตอนุรักษ์นี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ หากมีหน่วยงานใดประสงค์จะเข้าไปกระทำการกิจกรรมที่ก่อประโยชน์กับการพัฒนาพื้นที่พรุ แต่ทั้งนี้จะต้องผ่านการเห็นชอบจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเสียก่อน

ค. เขตสงวน เขตนี้เป็นเขตที่ต้องสงวนไว้อย่างเข้มงวด เนื่องจากเป็นบริเวณที่ยังคงสภาพเป็นป่าธรรมชาติอย่างสมบูรณ์

2.2. เขียนขอบเขตพื้นที่พรุลงในแผนที่ภูมิประเทศของกรมแผนที่ทหารบกขนาดมาตราส่วน 1 : 50,000 เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ยึดเป็นหลัก ข้อมูลที่นำมาพิจารณาเขียนขอบเขตพื้นที่พรุได้แก่ ลักษณะดิน สภาพพื้นที่ สภาพน้ำ และพืชพรรณที่ขึ้น

2.3. ให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวบรวมข้อมูลทางกายภาพต่างๆ ตามลักษณะงาน จากนั้นได้จัดทำแผนที่ต่างๆ ดังนี้

- แผนที่ดิน และแผนที่แสดงความเหมาะสมของดิน
- แผนที่แสดงสภาพการใช้ที่ดินในปัจจุบัน
- แผนที่แสดงสภาพป่า และแผนที่ป่าสงวนแห่งชาติ
- แผนที่โครงการชลประทาน

- แผนที่แสดงขอบเขตสหกรณ์นิคม และโครงการจัดสรรที่ดินจังหวัด ซึ่งแผนที่ทุกชนิดจะเขียนลงบนแผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่พรุ ที่เป็นแผนที่หลักที่จัดทำไว้แล้วในข้อ 2

2.4. ศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่ปรากฏในแผนที่ทั้งหลายอย่างละเอียด แล้วนำมาซ้อนกันเพื่อเขียนเขตการใช้ที่ดินออกเป็น เขตพัฒนา เขตอนุรักษ์ และเขตสงวน โดยใช้หลักเกณฑ์การแบ่งเขตดังกล่าวมาแล้วในข้อ 1

2.5. เมื่อได้ทำแผนที่ต้นร่างแสดงเขตการใช้ที่ดินดังกล่าวแล้วเสร็จ ได้จัดส่งให้สำนักงาน กปร. นำเสนอ ต่อหน่วยงานต่างๆ ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค พร้อมทั้งเรียกประชุมเพื่อพิจารณาร่วมกัน และเพื่อแก้ไขแผนที่ให้ถูกต้องสมบูรณ์

2.6. ให้ทางจังหวัดนราธิวาสออกตรวจสอบการถือครองในพื้นที่ที่จัดเป็นเขตอนุรักษ์และเขตสงวนอีกครั้ง เพื่อปรับขอบเขตการใช้ที่ดินให้เหมาะสมกับสภาพการถือครอง จากนั้นส่งแผนที่แสดงเขตการใช้ที่ดินในพื้นที่พรุที่ปรับขอบเขตแล้ว พร้อมต้นร่างของรายงานฉบับนี้ให้หน่วยงานต่างๆ พิจารณาตรวจสอบเป็นครั้งสุดท้าย

2.7. จัดพิมพ์แผนที่และรายงานเพื่อแจกจ่ายให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับยึดหลักปฏิบัติต่อไป

ผลการศึกษาและวิจารณ์

1.เขตพัฒนา

1.1 ลักษณะโดยทั่วไป

เขตพัฒนาเป็นเขตที่ในปัจจุบันบริเวณพรุได้รับการชักน้ำ หรือระบายน้ำออกไปบ้างแล้ว และพืชพรรณดั้งเดิมตามธรรมชาติถูกหักล้างลงจนหมดสิ้น เพื่อใช้ที่เป็นที่ทำกิน อีกทั้งมีโครงการพัฒนาต่างๆ เข้าไปดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เขตนี้มีเนื้อที่ประมาณ 95,015 ไร่ หรือประมาณ 36 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่พรุ จากแผนที่แสดงเขตการใช้ที่ดิน จะเห็นว่าเขตนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตโครงการสหกรณ์นิคมบาเจาะ (เขตอำเภอเมือง อำเภอเมือง และอำเภอบาเจาะ) และสหกรณ์นิคมปิเหล้ง (เขตอำเภอสุไหงปาดี และอำเภอตากใบ) นอกนั้นจะอยู่ในบริเวณพื้นที่พรุทางด้านทิศตะวันออกของจังหวัด เช่น บริเวณโครงการหมู่บ้านปศุสัตว์เกษตรมูโนะ พรุสะปอม และพรุกาบแดง ซึ่งในปัจจุบันทางจังหวัดได้จัดสรรที่ดินให้ราษฎรเข้าไปทำมาหากินแล้ว เป็นต้น พื้นที่พรุในเขตนี้ ส่วนใหญ่จะมีโครงการชลประทานเข้าไปดำเนินงาน เพื่อชักน้ำออกจากพื้นที่พรุ โครงการเหล่านี้ได้แก่ โครงการบาเจาะ โครงการปิเหล้ง โครงการมูโนะ และโครงการน้ำแบ่ง ซึ่งเป็นโครงการหลัก ในปัจจุบันโครงการดังกล่าวบางโครงการยังไม่แล้วเสร็จจนถึงขั้นที่จะควบคุมระดับน้ำในพื้นที่ให้อยู่ระดับที่ต้องการได้

สภาพพื้นที่ของเขตนี้โดยทั่วไป จะอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางไม่เกิน 5 เมตร ยังคงมีน้ำขังอยู่ในช่วงฤดูฝน โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม มกราคม และกุมภาพันธ์ ส่วนระดับน้ำจะอยู่สูงจากพื้นดินมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปริมาณของน้ำฝนแต่ละปี ในขณะเดียวกันในช่วงฤดูแล้งเช่น ในเดือนเมษายน และพฤษภาคม น้ำจะแห้ง และมีระดับน้ำใต้ดินอยู่ประมาณ 50-100 เซนติเมตร ดินที่อยู่ในเขตนี้ ผันแปรไปแล้วแต่สภาพพื้นที่เช่น ในบริเวณพรุบาเจาะ ดินส่วนใหญ่จะเป็นดินอินทรีย์ที่ประกอบไปด้วยซากพืชขนาดใหญ่ น้อย ทับถมกันเป็นชั้นหนาไม่เกิน 2.5 เมตร มีความเป็นกรดจัดและมีคุณภาพทางการเกษตรต่ำ ชั้นดินที่อยู่ใต้ชั้นซากพืชจะเป็นทั้งดินที่มีลักษณะเป็นดินเลนสีเทาปนน้ำเงินและดินทราย หากเป็นดินเลนสีเทาปนน้ำเงิน จะมีสารประกอบที่มีพวกกำมะถัน ซึ่งเรียกว่า ไพไรท์ อยู่มาก ถ้าชั้นดินเหล่านี้มีโอกาสแห้ง หรือถูกเติมออกซิเจน จะปลดปล่อยกรดกำมะถันออกมา ทำให้ดินเป็นกรดจัดมากขึ้นอีก ส่วนในบริเวณโครงการปิเหล้งและโครงการมูโนะ ดินส่วนใหญ่จะเป็นดินอินทรีย์ที่เป็นดินเปรี้ยวจัดหรือดินกรดกำมะถัน ซึ่งทั้งน้ำและดินมีความเป็นกรดจัด อันสืบเนื่องจากการมีกรดกำมะถันมากเช่นกัน ส่วนในบริเวณพรุแคบๆ เช่น บริเวณพรุกาบแดง หรือพรุสะ

ปอม ทั้งดินอินทรีย์และดินกรดกำมะถันจะเกิดขึ้นปะปนกัน สรุปลแล้วดินที่ปรากฏอยู่ในเขตพัฒนาล้วนแต่เป็นดินที่มีปัญหาที่ต้องการการจัดการเป็นกรณีพิเศษ หากจะนำมาใช้ทำการเกษตร

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพัฒนานับว่ายังมีน้อยมาก พื้นที่ส่วนใหญ่จะมีแต่หญ้า กระจูด กก เพร็นมังคร (เหม) และต้นเสม็ด ขึ้นกระจูดกระจายอยู่ทั่วไป บางแห่งจะเป็นนาร้าง หรือที่รกร้างว่างเปล่า อย่างไรก็ตามในพื้นที่ที่อยู่ในโครงการหมู่บ้านเกษตรปศุสัตว์มูโนะ ได้มีการยกทรงสำหรับปลูกพืช เช่น มะพร้าว หรือพืชผักต่างๆ พร้อมทั้งได้จัดระบบส่งน้ำเข้าไปในโครงการด้วย โครงการดังกล่าวได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 อาชีพหลักอีกประการหนึ่งที่หารายได้ให้แก่ราษฎรที่อยู่บริเวณนี้ คือ การตัดกระจูดไปส่งขายเพื่อใช้ในการทอเสื่อหรือเครื่องใช้ต่างๆ

1.2 แนวทางการในการดำเนินงาน

เป้าหมายของการดำเนินงานในเขตพัฒนาเหล่านี้ คือ การยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น แต่โครงการดังกล่าวมีข้อจำกัดมากมายหลายประการ ซึ่งนอกจากจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีปัญหาทางกายภาพ เช่น มีสภาพเป็นที่ลุ่มต่ำ ยากในการควบคุมน้ำ พื้นที่ใกล้เคียงมีแหล่งน้ำที่จะนำมาใช้พัฒนาจำกัด และดินส่วนใหญ่เป็นดินอินทรีย์หรือดินกรดกำมะถันที่มีคุณภาพต่ำ แล้วยังมีปัญหาทางสังคมซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อันเป็นเหตุให้การพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่พรุเป็นไปอย่างเชื่องช้าและยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดังกล่าวจำเป็นต้องดำเนินต่อไปด้วยความวิริยะอุตสาหะเพื่อให้งานพัฒนานั้นบรรลุเป้าหมาย ตามแนวพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะยกระดับฐานะของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น เพื่อให้ผู้ที่จะต้องดำเนินงานพัฒนาในเขตได้มีหลักเกณฑ์ไปในทางเดียวกัน จึงเห็นสมควรกำหนดแนวทางในการดำเนินงานตามหลักวิชาการดังต่อไปนี้

1) ให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินงานค้นคว้าวิจัยเพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขสภาพดินและน้ำที่มีปัญหาในพื้นที่พรุ ให้เข้มข้นยิ่งขึ้น เพื่อจะได้นำเอาวิธีการต่างๆ ไปทดสอบในพื้นที่ต่างๆ ของเขตพัฒนา หากได้ผลจะได้นำวิธีการดังกล่าวมาใช้กำหนดเป้าหมาย และแนวทางในการพัฒนาเป็นอันดับต่อไป

2) การพัฒนาพื้นที่พรุ จะต้องเป็นการดำเนินการแบบครบวงจร โดยจัดทำเป็นพื้นที่เป้าหมายในแต่ละแห่ง ซึ่งวงจรดังกล่าวจะต้องประกอบด้วย การควบคุมน้ำในพื้นที่ที่ได้ผล การปรับปรุงบำรุงดิน การเลือกชนิดพืชที่ปลูก การสหกรณ์และการตลาด

3) การเลือกพื้นที่ดำเนินงาน ควรพิจารณาอย่างรอบคอบ จากข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับสภาพดิน สภาพน้ำ สภาพภูมิประเทศ โดยให้สอดคล้องกับความต้องการของราษฎรสำหรับขนาดของพื้นที่ที่ดำเนินงาน ย่อมขึ้นอยู่กับงบประมาณที่มีอยู่

4) โครงสร้างต่างๆ ที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการระบบควบคุมน้ำ รัฐควรเป็นผู้ดำเนินงานจนแล้วเสร็จ การควบคุมน้ำในที่นี้หมายถึง การรักษาंनाให้อยู่ในระดับที่ต้องการ เพื่อป้องกันการเกิดกรดของดิน และมิให้น้ำท่วมทำความเสียหายต่อพืชที่ปลูกถ้าเป็นไปได้ควรมีระบบชลประทานด้วยสำหรับวัสดุปรับปรุงดินและพันธุ์พืชต่างๆ ในระยะต้น รัฐอาจจะเป็นผู้หาให้เพื่อลดต้นทุนการผลิต และเป็นแรงจูงใจให้ราษฎรมีกำลังใจในการพัฒนาพื้นที่สืบต่อไป

5) งบประมาณที่ใช้ในโครงการพัฒนาแบบครบวงจรเช่นนี้ควรมีงบประมาณเป็นของตนเอง และมีการบริหารโครงการที่เหมาะสม เพื่อให้การทำงานและการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ เป็นไปด้วยความราบรื่น และได้ผลสำเร็จสมความมุ่งหมาย

2.เขตอนุรักษ์

2.1 ลักษณะโดยทั่วไป

เขตที่จัดไว้เป็นเขตอนุรักษ์ เป็นเขตในปัจจุบัน ป่าพรุซึ่งเป็นป่าดั้งเดิมถูกทำลายลงไปมากแล้วและยังไม่มีโครงการพัฒนาเข้าไปดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การทำลายป่าพรุดังกล่าวอาจเกิดมาจากการหักล้างถางพงของราษฎร หรืออาจถูกไฟไหม้ทำความเสียหายในช่วงปีที่มีอากาศแล้งจัด เมื่อหน้าตัดดินแห้ง เช่นในปี พ.ศ. 2525 หรือในช่วงเดือนเมษายนและพฤษภาคมของปีนี้ เขตนี้มีเนื้อที่ประมาณ 109,938 ไร่ หรือประมาณ 42 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่พรุ ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณด้านทิศตะวันตกของพรุบาเจาะ บริเวณตอนเหนือของโครงการปิเหล้ง และขอบๆโดยรอบของพรุโต๊ะแดง

สภาพพื้นที่ของเขตนี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นที่ลุ่มมีน้ำขัง และระดับพื้นที่จะอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางไม่เกิน 8 เมตร โดยทั่วๆ ไปหน้าตัดดินจะไม่แห้ง ยกเว้นในช่วงที่อากาศแล้งจัดเป็นระยะเวลานานๆ สำหรับในฤดูฝนน้ำจะท่วมมาก บางแห่งจะสูงจากระดับผิวดินเกิน 1 เมตร ดินที่อยู่ในเขตนี้ มีทั้งดินอินทรีย์ และดินอนินทรีย์ ที่เป็นดินเปรี้ยวจัดหรือดินกรดกำมะถัน บริเวณพรุบาเจาะส่วนใหญ่จะเป็นดินอินทรีย์ ส่วนทางตอนเหนือของโครงการปิเหล้งจะเป็นดินกรดกำมะถัน สำหรับบริเวณขอบๆ พรุโต๊ะแดง เช่น ขอบทางตอนใต้ของพรุจะเป็นพวกดินอินทรีย์ ที่มีชั้นดินอินทรีย์หนาประมาณ 1-3 เมตร ส่วนดินชั้นล่างจะเป็นดินเลนที่มีสารประกอบกำมะถันอยู่เป็นปริมาณมากทั้งสิ้นน้ำที่อยู่ในบริเวณนี้ ส่วนใหญ่ส่วนใหญ่จะเป็นกรดจัด มีสีดำหรือค่อนข้างดำ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการที่มีสารแขวนลอยพวกอินทรีย์ สารอยู่มาก

การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่นี้บว้างมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นป่าเสม็ด เป็นพื้นที่ที่มีไม้ดั้งเดิมยืนต้นตายเนื่องจากถูกไฟไหม้ และมีหญ้า เฟิร์น กก หรือกระจูด เป็นไม้พื้นล่าง หรือเป็นพื้นที่ที่ถูกหักล้างถางพงมานานแล้ว มีแต่หญ้า กก กระจูด และเสม็ด ขึ้นกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป อาชีพของราษฎรที่อาศัยใกล้เคียงใช้พื้นที่นี้เป็นแหล่งทำมาหากิน คือการจับปลา และตัดต้นเสม็ดเพื่อเอาไปขาย

2.2 แนวทางการดำเนินงาน

หลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวมาแล้วแต่แรกจะเห็นว่า เขตนี้เป็นเขตที่จะต้องฟื้นฟูบูรณะให้กลับไปเป็นป่าดั้งเดิมให้จงได้ ซึ่งอาจกระทำได้โดยการปลูกป่าทดแทน หรือดำเนินการอื่นใดที่เหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากหน่วยงานบางหน่วยงานมีความประสงค์จะกระทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่พรุ ซึ่งทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวจะต้องมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์เพียงเล็กน้อย หรือไม่มีเลย และจะต้องผ่านการเห็นชอบจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ดังนั้นจะเห็นว่าเขตนี้ในอนาคตอาจเปลี่ยนไปเป็นเขตสงวน (ถ้ามีป่าพรุเกิดขึ้น) หรือเป็นเขตพัฒนาได้ เพราะฉะนั้นแนวทางในการดำเนินการในเขตนี้อาจผันแปรไปได้ตามวัตถุประสงค์ แต่อย่างไรก็ตามควรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกต่อการฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ เพื่อให้ป่าไม้กลับสู่สภาพเดิม และเพื่อจะได้เป็นแนวกันชนระหว่างเขตพัฒนาและเขตสงวน ดังนั้น เพื่อให้สอดคล้องกับแนวความคิดดังกล่าว ควรดำเนินงานดังต่อไปนี้

- 1) เร่งศึกษาวิจัยขั้นพื้นฐาน เช่น สำรวจพันธุ์พืช ศึกษาการทดแทนของสังคมพืช ตลอดจนศึกษาระบบนิเวศวิทยาของป่าพรุทั้งหมด
- 2) จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยขั้นพื้นฐาน ให้พยายามศึกษาหาพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมเพื่อนำมาปลูกทดแทน พร้อมทั้งศึกษาหาวิธีการจัดการต่างๆ เพื่อให้พืชที่ปลูกลั้นเจริญเติบโตได้ดีตามที่ต้องการ
- 3) การดำเนินการดังกล่าว ควรเป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ให้กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานหลัก
- 4) เมื่อกำหนดเขตอนุรักษ์แล้ว ควรประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรทราบ เพื่อป้องกันมิให้มีการบุกรุกทำลายป่าพรุอีกต่อไป สำหรับมาตรการทางกฎหมายนั้นควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมป่าไม้ และนิคมสหกรณ์ เป็นผู้พิจารณาว่าจะดำเนินการอย่างไรจึงจะเหมาะสม

5) การดำเนินโครงการพัฒนาใดๆ ในเขตอนุรักษ์ ควรให้มีการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้วย

3.เขตสงวน

3.1 ลักษณะโดยทั่วไป

เขตนี้เป็นบริเวณป่าที่ยังสมบูรณ์หรือถูกรบกวนน้อยที่สุด เขตนี้จะสงวนไว้อย่างเข้มงวดเพื่อรักษาป่าที่มีอยู่เอาไว้ และเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศในพื้นที่พรุให้ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เขตนี้มีเนื้อที่ประมาณ 56,907 ไร่ หรือประมาณ 22 เพอร์เซ็นต์ของพื้นที่พรุ พื้นที่ที่พบเป็นพื้นที่ใหญ่ติดต่อกันได้แก่ บริเวณตอนกลางและตอนใต้ของพรุโต๊ะแดง ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอตากใบ อำเภอสุไหงปาดี และอำเภอสุไหงโกลลก โดยปกติบริเวณนี้จะมีน้ำแช่ขังอยู่ตลอดเวลา และคาดว่าในช่วงน้ำท่วมสูงสุดคงมีระดับน้ำสูงจากผิวดินไม่เกิน 2 เมตร สภาพพื้นผิวในบริเวณนี้จะไม่ราบเรียบ ระหว่างต้นไม้จะมีลักษณะเป็นแอ่ง และโคนต้นไม้ซึ่งมีรากค้ำยันหรือเป็นพูพอนจะมีลักษณะเป็นโคกคล้ายๆ จอมปลวก ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นฤดูแล้งจัด บริเวณแอ่งระหว่างต้นไม้อีกจะมีน้ำแช่ขังตลอดพื้นที่บริเวณนี้มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางไม่เกิน 8 เมตร

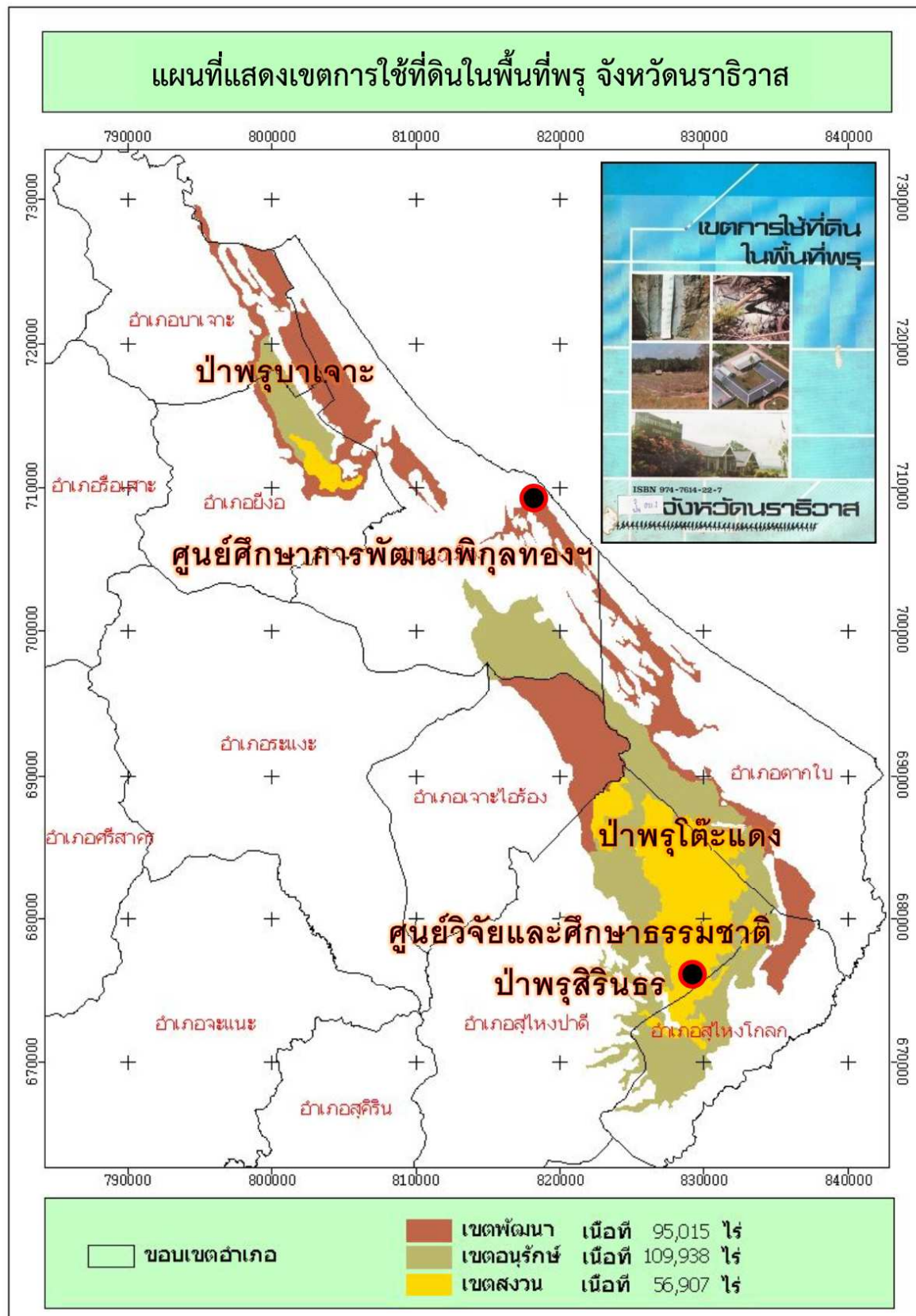
ดินที่พบในบริเวณนี้ทั้งหมดจะเป็นดินอินทรีย์ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับดินอินทรีย์ในเขตอื่น ความหนาของชั้นดินอินทรีย์จะหนาประมาณ 1-3 เมตร ถัดจากชั้นดินอินทรีย์ลงไปจะเป็นชั้นดินเลนสีเทาปนน้ำเงิน ซึ่งมีสารประกอบพวกกำมะถันหรือที่เรียกว่า ไพไรท์ อยู่เป็นปริมาณมากเช่นเดียวกัน

พืชพรรณธรรมชาติที่พบอยู่ในบริเวณนี้จะขึ้นเบียดเสียดกันค่อนข้างหนาแน่น จากการศึกษาของกรมป่าไม้พบว่าไม้พันธุ์ไม้มากกว่าร้อยชนิด มีทั้งไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ปาล์ม หวาย และพวกเฟิร์นต่างๆ พวกไม้ต้นจะมีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ ที่โคนจะมีลักษณะเป็นพูพอนและมีรากค้ำยันคล้ายๆ กับไม้ในป่าโกงกาง เพื่อให้ทรงตัวได้บนดินอินทรีย์ ซึ่งหย่อนตัวมาก ขนาดของไม้บางชนิดจะมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 1-2 เมตร จึงนับว่ามีคุณค่าทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง

ป่าพรุในปัจจุบันสร้างรายได้ให้แก่ราษฎรที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้มากมายหลายประการ เช่น การเก็บผลหลุมพี ซึ่งขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นบนพื้นล่างของป่าพรุ ประมาณว่าสามารถทำรายได้สูงสุดถึง 250 บาทต่อวัน (เก็บได้วันละ 5 ปีบ) นอกนั้นเป็นการตัดหวาย และหาหน้าผึ้ง เป็นต้น อาชีพอีกประการหนึ่งที่ลักลอบทำกันอยู่คือ อาชีพตัดไม้ พวกไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่ เช่น ตังหน ช้างให้ ทองบั้ง อ้ายบาว ชมพู เสมีด สะท้อนนก มะฮัง เทียะ มะม่วงป่า สะเตียว จอแกะ และทุเรียนนก จะถูกแปรรูปในป่าเสียก่อนแล้วจึงขนย้ายออกมาออกตามลำน้ำธรรมชาติ ซึ่งถ้าหากมีการทำกันอย่างกว้างขวางก็เป็นสิ่งที่น่าวิตกว่าป่าพรุจะถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว

3.2 แนวทางในการดำเนินงาน

เนื่องจากเขตนี้เป็นเขตที่จะสงวนเอาไว้อย่างเข้มงวด เพื่อให้สภาพแวดล้อมต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น กรมป่าไม้ เป็นผู้ดูแลรักษาพื้นที่ดังกล่าว ในปัจจุบันทางจังหวัดนราธิวาสได้ประกาศให้บางพื้นที่ที่อยู่ในเขตห้ามล่าสัตว์ ดังนั้นถ้าหากกรมป่าไม้จะได้ออกไปตรวจสอบให้ละเอียดอีกครั้งหนึ่ง แล้วประกาศให้เขตสงวนดังกล่าวเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ก็ทำให้งานสอดคล้องซึ่งกันและกันและทำให้การดูแลรักษาเขตนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ (รูปที่ 1)

รูปที่ 1 แผนที่แสดงเขตการใช้ที่ดินในพื้นที่พรุจังหวัดนราธิวาส พ.ศ 2529

สรุป

1.เขตพัฒนา

เขตพัฒนาเป็นเขตที่มีเนื้อที่ประมาณ 95,015 ไร่ หรือประมาณ 36 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่พรุ จากแผนที่แสดงเขตการใช้ที่ดิน จะเห็นว่าเขตนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตโครงการสหกรณ์นิคมบาเจาะ (เขตอำเภอเมือง อำเภอยี่งอ และอำเภอบาเจาะ) และสหกรณ์นิคมปิเหล้ง (เขตอำเภอสู่ไหงปาดิ และอำเภอตากใบ) การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพัฒนานับว่ายังมีน้อยมาก พื้นที่ส่วนใหญ่จะมีแต่หญ้า กระจูด กก และต้นเสม็ด บางแห่งเป็นนาร้าง หรือที่รกร้างว่างเปล่า ซึ่งการดำเนินงานในเขตพัฒนา คือ การยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น แต่โครงการดังกล่าวมีข้อจำกัดมากมายหลายประการ ซึ่งนอกจากจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีปัญหาทางกายภาพ เช่น มีสภาพเป็นที่ลุ่มต่ำ ยากในการควบคุมน้ำ พื้นที่ใกล้เคียงมีแหล่งน้ำที่จะนำมาใช้พัฒนาจำกัด และดินส่วนใหญ่เป็นดินอินทรีย์หรือดินกรดกำมะถันที่มีคุณภาพต่ำ แล้วยังมีปัญหาทางสังคมซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อันเป็นเหตุให้การพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่พรุเป็นไปอย่างเชื่องช้าและยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

2.เขตอนุรักษ์

เขตที่จัดไว้เป็นเขตอนุรักษ์ เป็นเขตที่ในปัจจุบันป่าพรุซึ่งเป็นป่าดั้งเดิมถูกทำลายลงไปมากแล้วและยังไม่มีโครงการพัฒนาเข้าไปดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การทำลายป่าพรุดังกล่าวอาจเกิดมาจากการหักล้างถางพงของราษฎร หรืออาจถูกไฟไหม้ทำความเสียหายในช่วงปีที่มีอากาศแล้งจัด เมื่อหน้าตัดดินแห้ง เช่นในปี พ.ศ. 2525 หรือในช่วงเดือนเมษายนและพฤษภาคมของปีนี้ เขตนี้มีเนื้อที่ประมาณ 109,938 ไร่ หรือประมาณ 42 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่พรุ การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่นี้ยังมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นป่าเสม็ด เป็นพื้นที่ที่มีไม้ดั้งเดิมยืนต้นตายเนื่องจากถูกไฟไหม้ และมีหญ้า เฟิร์น กก หรือกระจูด ซึ่งการดำเนินงานเขตอนุรักษ์ เขตนี้เป็นเขตที่จะต้องฟื้นฟูบูรณะให้กลับไปเป็นป่าดั้งเดิมให้จงได้ ซึ่งอาจกระทำได้โดยการปลูกป่าทดแทน หรือดำเนินการอื่นใดที่เหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากหน่วยงานบางหน่วยงานมีความประสงค์จะกระทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่พรุ ซึ่งทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวจะต้องมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์เพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย และจะต้องผ่านการเห็นชอบจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ดังนั้นจะเห็นว่าเขตนี้ในอนาคตอาจเปลี่ยนไปเป็นเขตสงวน (ถ้ามีป่าพรุเกิดขึ้น) หรือเป็นเขตพัฒนาก็ได้

3.เขตสงวน

เขตนี้เป็นบริเวณป่าที่ยังสมบูรณ์หรือถูกรบกวนน้อยที่สุด เขตนี้จะสงวนไว้อย่างเข้มงวดเพื่อรักษาป่าที่มีอยู่เอาไว้ และเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศน์ในพื้นที่พรุให้ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เขตนี้มีเนื้อที่ประมาณ 56,907 ไร่ หรือประมาณ 22 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่พรุ พืชพรรณธรรมชาติที่พบอยู่ในบริเวณนี้จะขึ้นเบียดเสียดกันค่อนข้างหนาแน่น ขนาดของไม้บางชนิดจะมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 1-2 เมตร จึงนับว่ามีคุณค่าทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง ป่าพรุในปัจจุบันสามารถสร้างรายได้ให้แก่ราษฎรที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงได้มากมาย แนวทางในการดำเนินงาน เนื่องจากเขตนี้เป็นเขตที่จะสงวนเอาไว้อย่างเข้มงวด เพื่อให้สภาพแวดล้อมต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเช่น กรมป่าไม้ เป็นผู้ดูแลรักษาพื้นที่ดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการจัดทำแผนแม่บท. 2529. เขตการใช้ที่ดินในพื้นที่พรุจังหวัดนราธิวาส ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทอง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ